

DOI: 10.14456/phdssj.2026.2

Received:	January	30, 2025
Revised:	May	12, 2025
Accepted:	January	22, 2026

คุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

สันต์ศิริ ยมนา¹ ภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร² สุตitech ศิริพิพัฒน์กุล³

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ (entrepreneurial leadership characteristics) โดยใช้การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ ดำเนินการสืบค้นจาก 3 ฐานข้อมูล ได้แก่ TCI SCOPUS และ ERIC ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2568 (ค.ศ. 2016-2025) ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์พบว่า สามารถสืบค้นพบงานวิจัยจำนวน 261 เรื่อง โดยมีงานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกจำนวน 12 เรื่อง ผลการสังเคราะห์พบคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ 17 ประการ จัดกลุ่มใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านวิสัยทัศน์และความคิด คือ มีวิสัยทัศน์ การตีความโอกาส ความคิดแบบผู้ประกอบการ ความหลงใหล ความมุ่งมั่น ความคิดสร้างสรรค์ มิติด้านนวัตกรรมและการปฏิบัติ คือ นวัตกรรม ความเป็นเชิงรุก การเป็นผู้รับความเสี่ยง การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การแก้ปัญหา และมิติด้านความยืดหยุ่นและการตัดสินใจ คือ ความยืดหยุ่น ความอิสระและกล้าตัดสินใจ การรับรู้ความสามารถของตนเอง ความฉลาดทางอารมณ์ ความซื่อสัตย์ การสร้างทีม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังบ่งชี้ว่า ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการในบริบทขององค์กรขนาดเล็กหรือบริบทของประเทศไทย คุณลักษณะที่ค้นพบสามารถนำไปสู่การต่อยอดการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทที่หลากหลาย โดยเฉพาะในบริบทของผู้ประกอบการไทย

คำสำคัญ: ผู้นำ; ผู้ประกอบการ; ผู้นำแบบผู้ประกอบการ; การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

ประเภทบทความ: บทความวิชาการ

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 46 ซอยโชคอำนวย ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310, ประเทศไทย

ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: drsansiri.y@gmail.com

^{2,3} คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Entrepreneurial Leadership Characteristics: A Systematic Literature Review

Sansiri Yomna¹ Pattarawat Jeerapattanatorn²

Sutitthep Siripipattanakul³

Abstract

This academic article aims to analyze knowledge about Entrepreneurial Leadership Characteristics through a systematic literature review from three databases: TCI, SCOPUS, and ERIC, covering publications from 2016 to 2025. The study employed descriptive statistics and content analysis for data interpretation. It serves as a framework for analysis.

Findings are as follows: the search identified 261 research papers, with 12 studies meeting the selection criteria. The synthesis revealed 17 entrepreneurial leadership characteristics categorized into three dimensions: Vision and Mindset dimension including vision, opportunity interpretation, entrepreneurial mindset, passion, determination, and creativity; Innovation and Action dimension comprising innovation, proactiveness, risk-taking, achievement orientation, and problem-solving; and Adaptability and Decision-making dimension consisting of adaptability, autonomy and decisiveness, self-efficacy, emotional intelligence, integrity, and team building. However, findings indicate a lack of definitive conclusions regarding these characteristics in small enterprise contexts or specifically in Thailand. The characteristics identified provide a foundation for further research to develop appropriate entrepreneurial leadership models across various contexts, particularly for Thai entrepreneurs. This research contributes to the theoretical understanding of entrepreneurial leadership and offers practical implications for leadership development in community businesses.

Keywords: Leadership; Entrepreneurial; Entrepreneurial Leadership Characteristics;
Systematic Literature Review

Type of Article: Academic Article

¹ Doctor of Philosophy Program in Entrepreneurship Education, Kasetsart University
46 Chok Amnuay Alley, Sutthisanwinitchai Road, Samsen-Nok, Huai Khwang, Bangkok 10310, Thailand
Corresponding Author Email: drsansiri.y@gmail.com

^{2,3} Faculty of Education, Kasetsart University

บทนำ

ธุรกิจชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย ข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2563 แสดงให้เห็นว่าธุรกิจชุมชนมีจำนวนกว่า 2,645,084 ราย คิดเป็นร้อยละ 84.79 ของวิสาหกิจทั้งหมดในประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว), 2563) มีสัดส่วนการจ้างงานรวม 5,446,192 คน คิดเป็นร้อยละ 30.25 ของการจ้างงานในวิสาหกิจทั้งหมด ซึ่งสูงกว่าการจ้างงานของวิสาหกิจขนาดใหญ่ (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2566) สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของธุรกิจชุมชนต่อระบบเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ การศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนพบว่า ผู้นำกลุ่มเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน (กาญจนา รอดแก้ว, 2564) โดยผู้นำที่มีความเสียสละ มีความคิดริเริ่ม และมีความมุ่งมั่นจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่วิสาหกิจชุมชน สามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จักรพงษ์ นวลชื่น, 2561) ในทางตรงกันข้าม หากกลุ่มขาดผู้นำที่เข้มแข็ง ย่อมส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของกลุ่ม (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2566) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธนารักษ์ ไทยเจียมอารีย์ และคนอื่น ๆ (2563) ที่พบว่าธุรกิจชุมชนประสบปัญหาในการสร้างและพัฒนาผู้นำกลุ่มที่จะนำพาธุรกิจสู่ความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดในด้านการศึกษาคูณลักษณะผู้นำที่เหมาะสมสำหรับธุรกิจชุมชนโดยเฉพาะ ทั้งในระดับนานาชาติและในบริบทของประเทศไทย จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นพบว่า การศึกษาภาวะผู้นำในบริบทของธุรกิจชุมชนไทยยังมีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่มุ่งเน้นแนวคิดภาวะผู้นำแบบดั้งเดิมที่อาจไม่สอดคล้องกับความท้าทายในยุคปัจจุบัน ขณะที่การศึกษาในระดับสากลแสดงให้เห็นแนวโน้มที่แตกต่างกันตามภูมิภาค โดยงานวิจัยในสหรัฐอเมริกาและยุโรปมักเน้นคุณลักษณะด้านนวัตกรรมและการรับความเสี่ยง ในขณะที่การศึกษาในเอเชียให้ความสำคัญกับการปรับตัวและความยืดหยุ่น การเปรียบเทียบนี้สะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาแนวคิดภาวะผู้นำที่ผสมผสานจุดแข็งจากทั้งสองแนวทางและปรับให้เข้ากับบริบทเฉพาะของไทย ผู้นำของกลุ่มธุรกิจชุมชนจำเป็นต้องมีทั้งภาวะผู้นำและคุณลักษณะความเป็นผู้ประกอบการในตนเอง หรือกล่าวได้ว่า “ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ” (entrepreneurial leadership) เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้นำธุรกิจชุมชนพึงมี จากการศึกษพบว่า ภาวะผู้นำแบบนี้มีผลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพของวิสาหกิจชุมชน (ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย, 2552) และความร่วมมือของชุมชนผสานกับทักษะการเป็นผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ (Parwez, 2017)

ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ เป็นรูปแบบความเป็นผู้นำเฉพาะที่เป็นจุดตัดระหว่างความเป็นผู้นำและความเป็นผู้ประกอบการ (Al Mamun et al., 2018) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย พร้อมกับตระหนักและใช้ประโยชน์จากโอกาสทางธุรกิจอย่างสร้างสรรค์ (Renko et al., 2015) งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำแบบผู้ประกอบการ เพื่อนำไปต่อยอดในการศึกษาและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับผู้นำธุรกิจชุมชนในประเทศไทย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Leadership–EL) จำเป็นต้องทำความเข้าใจทั้งแนวคิดด้านภาวะผู้นำและแนวคิดด้านความเป็นผู้ประกอบการควบคู่กัน เนื่องจากภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการเป็นจุดตัดระหว่างสองศาสตร์นี้ที่มีความเฉพาะเจาะจงแตกต่างจากภาวะผู้นำรูปแบบอื่น ภาวะผู้นำแบบ

ผู้ประกอบการมีความแตกต่างจากภาวะผู้นำรูปแบบอื่นหลายประการ ทั้งในด้านแนวคิดพื้นฐาน กระบวนการทำงาน และผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง (Harrison et al., 2018) เมื่อเปรียบเทียบกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (transformational leadership) ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและการเปลี่ยนแปลงองค์กรผ่านการพัฒนาวิสัยทัศน์ร่วม ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญกับการระบุและแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ เป็นพิเศษ (Renko et al., 2015) การศึกษาของ Bagheri and Pihie (2011) พบว่า แม้ทั้งสองรูปแบบจะเน้นการสร้างวิสัยทัศน์ แต่ผู้นำแบบผู้ประกอบการมักมุ่งเน้นวิสัยทัศน์ที่เชื่อมโยงกับการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและโอกาสใหม่ ๆ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงองค์กรเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่ภาวะผู้นำแบบทำการแลกเปลี่ยน (transactional leadership) มุ่งเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำและผู้ตามผ่านระบบรางวัลและการลงโทษ ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการกลับเน้นการมองหานวัตกรรม การยอมรับความเสี่ยง และการดำเนินงานเชิงรุก (Mokhber et al., 2016) ผู้นำแบบผู้ประกอบการมักส่งเสริมให้สมาชิกในทีมค้นหาวิธีการใหม่ ๆ และกล้าเผชิญกับความไม่แน่นอน ในขณะที่ผู้นำแบบทำการแลกเปลี่ยนมักเน้นการปฏิบัติตามกฎระเบียบและกระบวนการที่มีอยู่เดิม

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการยังมีความแตกต่างจากภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (strategic leadership) แม้ทั้งสองแนวคิดจะให้ความสำคัญกับวิสัยทัศน์และการวางแผนระยะยาว แต่ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการมีลักษณะเฉพาะในด้านความยืดหยุ่น การปรับตัวอย่างรวดเร็ว และความสามารถในการทำงานภายใต้ความไม่แน่นอนสูง (Leitch & Volery, 2017) งานวิจัยของ Gupta et al. (2004) ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำแบบผู้ประกอบการมักตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์และยอมรับความเสี่ยงได้มากกว่า ในขณะที่ผู้นำเชิงกลยุทธ์มักจะมุ่งเน้นความมั่นคง การวิเคราะห์อย่างรอบคอบ และกระบวนการที่เป็นระบบมากกว่า

สำหรับบริบทของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย คุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการมีความเหมาะสมเป็นพิเศษ เนื่องจากธุรกิจชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ต้องการนวัตกรรมในการใช้ทรัพยากรที่จำกัด และต้องแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ อยู่เสมอ (ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย, 2552) การศึกษาของ Parwez (2017) ยังพบว่าการผสมผสานระหว่างความร่วมมือของชุมชนกับทักษะการเป็นผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการมากกว่ารูปแบบภาวะผู้นำอื่น ๆ ตาราง 1

ตาราง 1

ตารางเปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการกับแนวคิดภาวะผู้นำแบบอื่น ๆ

ประเด็น	ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ	ภาวะผู้นำแบบการเปลี่ยนแปลง	ภาวะผู้นำแบบทำการแลกเปลี่ยน	ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์
จุดมุ่งเน้น	มุ่งเน้นการระบุและแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ การสร้างนวัตกรรม และการรับความเสี่ยง	มุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและการเปลี่ยนแปลงองค์กรผ่านวิสัยทัศน์ร่วม	มุ่งเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำและผู้ตามผ่านระบบรางวัลและการลงโทษ	มุ่งเน้นวิสัยทัศน์และการวางแผนระยะยาวอย่างเป็นระบบ

ตาราง 1

ตารางเปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการกับแนวคิดภาวะผู้นำแบบอื่น ๆ (ต่อ)

ประเด็น	ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ	ภาวะผู้นำแบบการเปลี่ยนแปลง	ภาวะผู้นำแบบทำการแลกเปลี่ยน	ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์
วิสัยทัศน์	วิสัยทัศน์ที่เชื่อมโยงกับการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและโอกาสใหม่ ๆ	วิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงองค์กรและการพัฒนาบุคลากร	ไม่เน้นวิสัยทัศน์ แต่เน้นการบรรลุเป้าหมายระยะสั้น	วิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการสร้างรายได้เปรียบเชิงการแข่งขันในระยะยาว
การตัดสินใจ	ตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์และยอมรับความเสี่ยงสูง	ตัดสินใจโดยใช้หลักคุณธรรมและค่านิยมร่วม	ตัดสินใจตามกฎระเบียบและกระบวนการที่มีอยู่เดิม	ตัดสินใจอย่างรอบคอบบนพื้นฐานของการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ
นวัตกรรม	ส่งเสริมการพัฒนา นวัตกรรมและการรับความเสี่ยงเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ	ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และ นวัตกรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร	ไม่เน้นนวัตกรรม แต่เน้นการปฏิบัติตามกระบวนการที่กำหนดไว้	ส่งเสริมนวัตกรรมเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขัน
ความยืดหยุ่น	มีความยืดหยุ่นสูงและปรับตัวได้รวดเร็วภายใต้ความไม่แน่นอน	ยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์	มีความยืดหยุ่นต่ำ เน้นการปฏิบัติตามข้อตกลงและการประเมินผล	ยืดหยุ่นในการปรับกลยุทธ์ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
การจูงใจ	จูงใจด้วยโอกาสในการสร้างสรรค์ การเติบโต และผลตอบแทนจากความสำเร็จ	จูงใจด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล	จูงใจด้วยระบบรางวัล และการลงโทษที่ชัดเจน	จูงใจด้วยเป้าหมายระยะยาวและวิสัยทัศน์ร่วม
ความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจชุมชนไทย	เหมาะสมกับธุรกิจชุมชนที่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ต้องการนวัตกรรมในการใช้ทรัพยากรที่จำกัด และแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ	เหมาะสมบางส่วน แต่อาจเน้นการเปลี่ยนแปลงมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในบริบทท้องถิ่น	ไม่เหมาะสมนัก เนื่องจากไม่สนับสนุนการปรับตัวและนวัตกรรมที่จำเป็นต่อความอยู่รอด	เหมาะสมบางส่วน แต่อาจมีกระบวนการที่ซับซ้อนเกินไปสำหรับธุรกิจชุมชนขนาดเล็ก

ที่มา: สังเคราะห์จากงานวิจัยของ ฉัฐสินี หาญกิตติชัย (2552), Bagheri and Pihie (2011), Gupta et al. (2004),

Harrison et al. (2018), Leitch and Volery (2017), Mokhber et al. (2016), Parwez (2017) และ Renko et al. (2015)

กรอบในการวิเคราะห์

ภาพ 1 กรอบในการวิเคราะห์

ขั้นตอนและกระบวนการที่ใช้ในการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (systematic literature review) เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ เริ่มต้นจากการกำหนดคำถามวิจัยที่ชัดเจนคือ “คุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการมีองค์ประกอบใดบ้าง” ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางการทบทวนวรรณกรรม จากนั้นดำเนินการค้นหาและคัดกรองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจาก 3 ฐานข้อมูลหลัก ได้แก่ ERIC, SCOPUS และ TCI โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้นที่ครอบคลุมทั้งภาษาอังกฤษ คือ “entrepreneurial and leadership and characteristics” และภาษาไทย คือ “ผู้นำแบบผู้ประกอบการ” และ “ผู้นำเชิงผู้ประกอบการ” ภายใต้เกณฑ์การคัดเลือกที่ชัดเจน ได้แก่ การเผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2567 การเขียนเป็นภาษาไทยหรืออังกฤษ และต้องสามารถเข้าถึงเนื้อหาฉบับเต็มได้

ขั้นตอนต่อไปคือการประเมินคุณภาพและวิเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านการคัดกรอง โดยใช้เครื่องมือประเมินคุณภาพงานวิจัยที่เป็นมาตรฐานสากล ได้แก่ PRISMA (preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses) และ standard quality assessment criteria เพื่อให้มั่นใจว่างานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์มีคุณภาพและความน่าเชื่อถือ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการผ่านวิธีการที่หลากหลาย ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป สถิติแคปปา (kappa statistic) สำหรับตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผู้ประเมิน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงลึก กระบวนการทั้งหมดนี้นำไปสู่ผลลัพธ์สุดท้ายคือ การค้นพบองค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

ผลการวิเคราะห์

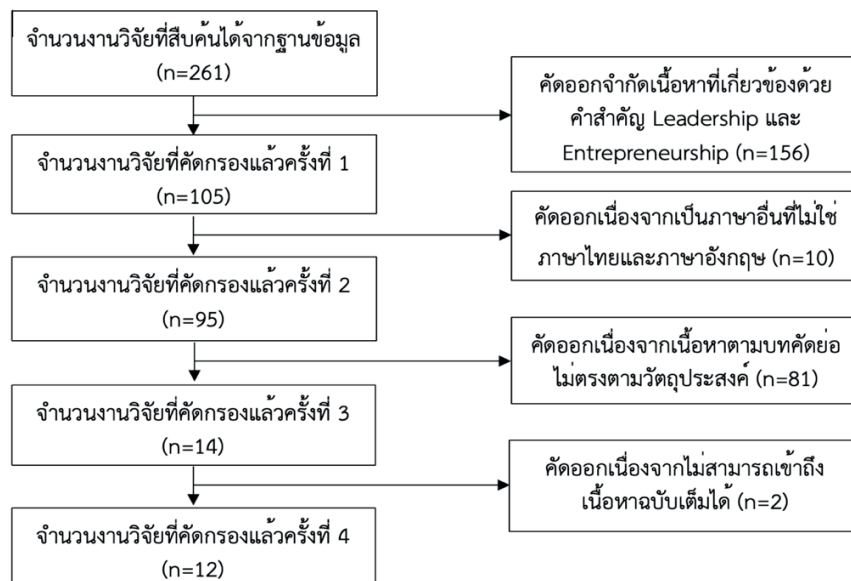
ผลการสืบค้นข้อมูลบนฐานข้อมูลงานวิจัยของประเทศไทยและนานาชาติ ที่ได้รับการรับรองในสาขาวิชาการด้านการศึกษา ได้แก่ (1) ERIC (education resources information center) (2) SCOPUS และ (3) TCI (Thai-journal citation index center) โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้น ประกอบด้วย entrepreneurial AND leadership AND characteristics ผู้นำแบบผู้ประกอบการ ผู้นำเชิงผู้ประกอบการ กำหนดกรอบเวลาของการตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2559 ถึง ปี พ.ศ. 2567 (ค.ศ. 2015 ถึง 2024) พบงานวิจัยทั้งสิ้นจำนวน 261 เรื่อง จากฐานข้อมูล ERIC จำนวน 38 เรื่อง ฐานข้อมูล SCOPUS จำนวน 218 เรื่อง ฐานข้อมูล TCI จำนวน 5 เรื่อง มีบทความที่ผ่านเกณฑ์คัดเลือก จำนวน 12 เรื่อง จากฐานข้อมูล SCOPUS จำนวน 10 เรื่อง ฐานข้อมูล TCI จำนวน 2 เรื่อง โดยฐานข้อมูล ERIC ไม่มีงานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์ รายละเอียดผลการสืบค้นแยกตามฐานข้อมูลปรากฏดังตาราง 2

ตาราง 2

ผลการสืบค้นบนฐานข้อมูล

ฐานข้อมูล	คำสำคัญ	จำนวนงานวิจัยที่พบ		จำนวนงานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ERIC	entrepreneurial and leadership characteristics	38	14.56	0	0
SCOPUS	entrepreneurial and leadership and characteristics	218	83.52	10	83.33
TCI	ผู้นำแบบผู้ประกอบการและผู้นำเชิงผู้ประกอบการ	5	1.92	2	16.67
รวม		261	100	12	100

การประเมินผลงานวิจัยผู้เขียนบทความใช้เกณฑ์ที่กำหนดและใช้แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย (critical appraisal form) PRISMA เพื่อคัดกรองงานวิจัยที่ตรงตามวัตถุประสงค์งานวิจัย โดยเหตุผลที่คัดงานวิจัยออกเนื่องจาก (1) จำกัดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องด้วยคำสำคัญ Leadership และ Entrepreneurship จำนวน 156 เรื่อง (2) เป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 10 เรื่อง (3) เนื้อหาตามบทคัดย่อไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ จำนวน 81 เรื่อง และ (4) ไม่สามารถเข้าถึงเนื้อหาฉบับเต็มได้จำนวน 2 เรื่อง รวมคัดออกทั้งสิ้น จำนวน 249 เรื่อง ปรากฏขั้นตอนการคัดกรองงานวิจัยดังภาพ 2

ภาพ 2 ขั้นตอนการคัดกรองงานวิจัย

ผู้เขียนบทความและผู้ร่วมได้อ่านงานวิจัยทั้งจำนวน 12 เรื่อง โดยละเอียดทั้งฉบับ และทำการประเมินคุณภาพงานการวิจัยตามแบบประเมินคุณภาพรายงานการวิจัยโดยใช้เครื่องมือ Standard Quality Assessment Criteria for Evaluating Primary Research Paper ของ Kmet et al. (2004) พบว่า รายงานการวิจัยที่ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพ (เกณฑ์ตั้งแต่ร้อยละ 80) และมีความสอดคล้องของการตรวจสอบ มีจำนวน 12 เรื่อง ดังตาราง 3

ตาราง 3

ผลการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของรายงานการวิจัยโดยวิธี *Inter-rater* จำแนกตามรายงานการวิจัย

รายงานวิจัยฉบับที่	คะแนนรวม		คะแนนเฉลี่ย
	ผู้ประเมินคนที่ 1	ผู้ประเมินคนที่ 2	
1	0.8	0.8	0.8
2	0.91	0.93	0.92
3	0.8	0.83	0.815
4	0.82	0.8	0.81
5	0.88	0.85	0.865
6	0.9	0.85	0.875
7	0.88	0.89	0.885
8	0.8	0.84	0.82
9	1.0	1.0	1.0
10	1.0	1.0	1.0
11	0.91	0.83	0.87
12	0.8	0.82	0.81
ร้อยละความน่าเชื่อถือของรายงานการวิจัย			คิดเป็นร้อยละ 87.25

วิเคราะห์ความสอดคล้องของการตรวจสอบคุณภาพของรายงานวิจัยด้วยสถิติแคปปา พบว่า การประเมินคุณภาพมีความสอดคล้องกันหรือไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตาราง 4 ภายหลังการประเมินคุณภาพงานวิจัย คงเหลืองานวิจัยที่ใช้ในการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบจำนวน 12 เรื่อง

ตาราง 4

ผลการทดสอบความสอดคล้องของการตรวจสอบคุณภาพรายงานการวิจัย

การทดสอบความสอดคล้อง	Kappa-value	p-value	การแปลผล
Measure of Agreement Kappa n = 12	1	0.000000000026	มีความสอดคล้องกันระหว่าง ผู้ประเมิน รายงานอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ โดยการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบครั้งนี้ พบว่า มีงานวิจัยจำนวน 12 เรื่อง ที่อธิบายถึงคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ กล่าวคือ งานวิจัยของ Fashami et al. (2021) ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง Determining the entrepreneurial and intrapreneurial intentions of student pharmacists in Iran ซึ่งเป็นการศึกษานักศึกษาคณะเภสัชศาสตร์ชาวอิหร่านถึงคุณลักษณะของนักศึกษาต่อการเป็นผู้ประกอบการ ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองของผู้ผู้นำ (leadership self- efficacy) ความตั้งใจภายใน (intrapreneurial intention) ความชอบเสี่ยง (risk taking) ความเป็นอิสระในการกระทำและการตัดสินใจ (autonomy) เป็นคุณลักษณะที่ส่งผลต่อการเป็นผู้ประกอบการ ข้อค้นพบอื่นของการศึกษานี้คือ การมีเจ้าของกิจการในครอบครัว และผู้ที่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมของสถาบัน มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจภายในและการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Razi et al. (2022) ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ Entrepreneurial leadership and social innovation performance: A comparison of projects under Malaysia innovation foundation's purview ซึ่งเป็นการศึกษาประสิทธิภาพและความยั่งยืนของโครงการนวัตกรรมทางสังคม (SI) ของ Malaysia innovation foundation โดยวิเคราะห์ประสิทธิภาพของนักประดิษฐ์และผู้จัดการโครงการทางสังคม โดยใช้ปัจจัยคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการเป็นปัจจัยหลักในการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารโครงการระหว่างกลุ่มที่มีประสิทธิภาพต่ำและสูง ซึ่งในการศึกษานี้กำหนดคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการไว้ 5 ปัจจัยคือ (1) การตีความโอกาส (interpretation of the opportunities) (2) ความคิดแบบผู้ประกอบการ (entrepreneurial mindset) (3) มิวสิยทัศน์ (visionary) (4) นวัตกรรม (innovativeness) และ (5) เชิงรุก (proactive) ผลการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปผู้นำโครงการนวัตกรรมทางสังคม จะมีความคิดแบบผู้ประกอบการเป็นพื้นฐาน แต่สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารโครงการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพต่ำและสูงต่างกัน เรียงตามลำดับ คือ การตี ความโอกาส การทำงานเชิงรุก การมีวิสัยทัศน์ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือนวัตกรรม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคนอื่น ๆ (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผลจากการวิจัยพบว่า (1) ด้านความคิดเชิงนวัตกรรม ตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญ คือ ระบุถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้บริโภคซึ่งเป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่การหาช่องว่างหรือโอกาสใหม่ ๆ สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจและเก็บข้อมูลโดยจะต้องเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้บริโภค (2) ด้านนักวิสัยทัศน์ ตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญ คือ ชื่อสัตย์และยึดมั่นสิ่งที่ถูกต้องในการทำงาน สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนด้านนักวิสัยทัศน์จะต้องให้ความสำคัญกับปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เช่น ชื่อสัตย์และยึดมั่นสิ่งที่ถูกต้องในการทำงาน และกระตือรือร้นในการ

ทำงาน และเพียรพยายามและมุ่งมั่นตั้งใจในการ (3) ด้านการใช้วิธีการเชิงรุก ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ วินัยในตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ด้านการใช้วิธีการเชิงรุก จะต้องให้ความสำคัญกับการมีวิจารณ์ญาณ (4) ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ จัดการความสัมพันธ์ของข้อมูลที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะต้องให้ความสำคัญกับความละเอียดลออในการจัดการความสัมพันธ์ของข้อมูลที่หลากหลาย และ (5) ด้านความกล้าเสี่ยง ตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ มีการเก็บข้อมูลสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนจะต้องให้ความสำคัญกับข้อมูลสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง How can family wine growing businesses be sustained across generations? ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้บริษัทผลิตไวน์สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยั่งยืน ชำมสู่รุ่นถัดไปได้ โดยปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย คือ การแบ่งปันความรู้ ความเป็นผู้ประกอบการ และคุณลักษณะความเป็นผู้นำ โดยปัจจัยของความเป็นผู้ประกอบการคือ กลยุทธ์ วิสัยทัศน์ กล้าได้กล้าเสีย การเติบโต ความกล้าตัดสินใจ นวัตกรรม โอกาส ส่วนปัจจัยคุณลักษณะความเป็นผู้นำ คือ การเงิน ความมั่งคั่ง ใช้งานได้จริง ความมีชื่อเสียง กฎระเบียบ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ He et al. (2017) ศึกษาเรื่อง The perceived personal characteristics of entrepreneurial leaders เป็นการศึกษาถึงปัจจัยคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการของเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก และผู้จัดการในองค์กรขนาดใหญ่ โดยศึกษาปัจจัยของความเป็นผู้นำเปรียบเทียบกับปัจจัยความเป็นผู้ประกอบการ แล้วนำมาสรุปเป็นคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ 8 ประการคือ (1) วิสัยทัศน์ (2) ความหลงใหล (3) ความซื่อสัตย์ (4) ความมั่นใจในตนเอง (5) ความคิดสร้างสรรค์ (6) ความต้องการความสำเร็จ (7) ทักษะการแก้ปัญหา และ (8) ความฉลาดทางอารมณ์ อีกทั้งมีคุณลักษณะเพิ่มเติมและทัศนคติที่ประกอบกันในการเป็นผู้นำแบบผู้ประกอบการ คือ (1) วิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการเติบโต (2) การขับเคลื่อนด้วยโอกาส (3) ความสามารถในการสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัตินิยมและจริยธรรม และ (4) ความมั่นใจเอาชนะความล้มเหลวที่คาดหวังในนวัตกรรม มีความสอดคล้องงานวิจัยของ Rusliati et al. (2020) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง Does entrepreneurial leadership matter for micro-enterprise development? :Lesson from west java in Indonesia ซึ่งงานวิจัยนี้สำรวจบทบาทของผู้นำผู้ประกอบการในการพัฒนาองค์กรขนาดเล็กในเขตมาจาเลงกาในชาวตะวันตกอินโดนีเซีย ในประเด็นเรื่องคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการพบว่า งานวิจัยนี้สรุปคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการไว้ 5 ข้อ คือ (1) การสร้างแรงบันดาลใจ (motivational) (2) มุ่งผลสัมฤทธิ์ (achievement-oriented) (3) ความหนักแน่น (persistent) (4) ผู้รับความเสี่ยง (risk-taker) และ (5) มีวิสัยทัศน์ (visionary) โดยสรุปว่าทั้ง 5 ข้อเป็นสิ่งที่ทำให้องค์กรเติบโตและอยู่รอดในงานวิจัยของ van Lunenburg et al. (2020) ได้ศึกษาเรื่อง How and Why do social and sustainable initiatives scale? A systematic review of the literature on social entrepreneurship and grassroots innovation ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำด้านความคิดริเริ่มด้านสังคม ที่จะต้องมีการขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้นเพื่อสร้างผลกระทบที่สูงขึ้น จึงมีการศึกษาโดยการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบว่ามีปัจจัยใดที่สำคัญและส่งผลต่อการผู้นำบ้าง โดยพบว่า ความเป็นผู้ประกอบการ การทำงานเชิงรุก ความเป็นอิสระ การมุ่งผลสัมฤทธิ์และความทะเยอทะยาน ส่งผลต่อความคิดริเริ่มเพื่อสังคมและความยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cleverley-Thompson (2016) ได้ศึกษาเรื่อง The role of academic deans as entrepreneurial

leaders in higher education institutions ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของคณบดีสายวิชาการในฐานะผู้นำแบบผู้ประกอบการในสถาบันอุดมศึกษา อันเนื่องจากการปรับตัวของผู้บริหารให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสภาวะการแข่งขันของสถานศึกษา โดยการศึกษานี้มีข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ จำนวน 10 ข้อ คือ (1) นวัตกรรม (2) ผู้กล้าเสี่ยง (3) สร้างสรรค์ (4) ตัวแทนการเปลี่ยนแปลง (5) ผู้สร้างทีม (6) แข่งขันได้ (7) ยืดหยุ่น (8) มีวิสัยทัศน์ (9) เชิงรุก และ (10) โน้มน้าวใจ โดยที่ผลลัพธ์ระบุว่า ผู้สร้างทีมมีความสำคัญมากที่สุด และการรับความเสี่ยงถูกจัดอันดับให้เป็นลักษณะผู้ประกอบการที่ต่ำที่สุด สำหรับงานวิจัยของ ฮัมดี คอเต๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง (2564) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 ผลการวิจัยพบว่า (1) ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ส่วนด้านการเผชิญความเสี่ยง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (2) ครูที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาแตกต่างกัน เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 15 ในภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน (3) ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 ตามทัศนะของครูที่มีประสบการณ์ทำงาน ที่แตกต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน และ (4) ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 ด้านการเผชิญความเสี่ยง การคิดแบบสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรมและด้านการทำงานเชิงรุก ตามทัศนะของครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และงานวิจัยของ Leitch and Volery (2017) ศึกษาเรื่อง Entrepreneurial leadership: Insights and directions เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการที่มีผู้ศึกษาในมิติต่างๆ โดยรวบรวมแนวคิดที่เกี่ยวข้องและพิจารณาประเด็นปัญหาหรือช่องว่างในการศึกษา โดยสรุปได้ว่า มีการศึกษาโดยมองในมุมมองของบุคคลที่เป็นปัจเจก การศึกษาในมิติของผู้ประกอบการ SMEs และธุรกิจครอบครัว ซึ่งมีประเด็นเรื่องการสืบทอดกิจการและประเด็นอ่อนไหวอื่นๆ ประเด็นเรื่องความแตกต่างทางเชื้อชาติและภูมิประเทศ ประเด็นเรื่องความสอดคล้องของการศึกษาและมุมมองของนักวิชาการ เหล่านี้เป็นประเด็นที่ยังคงเป็นจุดอ่อนของการศึกษาที่ต้องได้รับการพัฒนา สำหรับงานวิจัยของ Mokhber et al. (2016) ศึกษาเรื่อง Impact of entrepreneurial leadership on organization demand for innovation: Moderating role of employees innovative self-efficacy ได้ศึกษาอิทธิพลของความเป็นผู้นำแบบผู้ประกอบการและการรับรู้ความสามารถของตนเองของพนักงานต่อความต้องการขององค์กรสำหรับนวัตกรรม ผลสรุปที่ได้คือ องค์กรขนาดใหญ่มีความต้องการพนักงานที่มีความเป็นผู้นำแบบผู้ประกอบการ โดยการเรียนรู้ความสามารถของตนเองของพนักงานมีบทบาทสำคัญสำหรับนวัตกรรม การรับรู้ความสามารถของตนเองมีอิทธิพลต่อความสามารถในการทำงานและโอกาสที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วง และงานวิจัยของ Haynes et al. (2015) ศึกษาเรื่อง The dark side of leadership: Towards a mid-range theory of hubris and greed in entrepreneurial contexts ซึ่งงานวิจัยนี้ศึกษาด้านมืดของการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้เข้าใจว่าการล้มเหลวของธุรกิจเกิดจากคุณลักษณะใดของผู้ประกอบการ ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมของผู้นำที่ส่งผลกระทบต่อทุนมนุษย์และทุนทางสังคมขององค์กร และสภาพแวดล้อมขององค์กรส่งผลกระทบต่อองค์กร

การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างงานวิจัยแสดงให้เห็นความแตกต่างที่น่าสนใจของคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการในแต่ละบริบท ทั้งในมิติของขนาดองค์กร ภูมิภาค และประเภทธุรกิจ งานวิจัยในองค์กรขนาดใหญ่ เช่น งานของ Mokhber et al. (2016) มักเน้นคุณลักษณะด้านนวัตกรรมและการจัดการความเปลี่ยนแปลง ขณะที่งานวิจัยในองค์กรขนาดเล็กและธุรกิจครอบครัว เช่น งานของ He et al. (2017) ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านวิสัยทัศน์และความหลงใหล นอกจากนี้ ยังพบความแตกต่างระหว่างงานวิจัยในบริบทการศึกษาเชิงพาณิชย์และบริบทการศึกษาเชิงสังคม โดยงานวิจัยของ Razi et al. (2022) ชี้ให้เห็นว่าในโครงการนวัตกรรมทางสังคม ผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงจะมีความโดดเด่นในด้านความคิดแบบผู้ประกอบการและการตีความโอกาสมากกว่าด้านอื่น ๆ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าบริบทมีอิทธิพลอย่างมากต่อการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะต่างๆ และชี้แนะว่าการพัฒนาภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการควรคำนึงถึงความเฉพาะของแต่ละบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่มีความหลากหลายของธุรกิจชุมชนทั้งในด้านประเภท ขนาด และพื้นที่ตั้ง

บทสรุป

การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบครั้งนี้ทำให้ค้นพบคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ 17 ประการ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านวิสัยทัศน์และความคิด มิติด้านนวัตกรรมและการปฏิบัติ และมิติด้านความยืดหยุ่นและการตัดสินใจ คุณลักษณะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำแบบผู้ประกอบการต้องมีความสามารถทั้งในการมองเห็นโอกาสและกำหนดทิศทาง การสร้างสรรค์นวัตกรรมและลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการปรับตัวและตัดสินใจอย่างทันท่วงที ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะนำพาธุรกิจชุมชนสู่ความสำเร็จในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ผลการศึกษาพบความแตกต่างของการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะต่างๆ ระหว่างงานวิจัยจากประเทศตะวันตกและเอเชีย โดยตะวันตกมักเน้นด้านนวัตกรรมและการรับความเสี่ยง ในขณะที่เอเชียให้ความสำคัญกับการปรับตัวและความยืดหยุ่น สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมและบริบททางธุรกิจที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ยังพบว่าการศึกษาลักษณะภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการในบริบทของธุรกิจชุมชนไทยยังมีจำนวนจำกัด จึงเป็นโอกาสสำคัญในการต่อยอดงานวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทไทยในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะสำคัญสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการในธุรกิจชุมชนไทย ในเชิงวิชาการ ควรมีการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่ผสมผสานคุณลักษณะทั้ง 17 ประการกับบริบทและวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย รวมถึงการศึกษานำหนักความสำคัญของแต่ละคุณลักษณะในธุรกิจชุมชนประเภทต่างๆ ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทางที่มุ่งเสริมสร้างคุณลักษณะทั้ง 3 มิติ และการสร้างระบบนิเวศที่สนับสนุนผู้นำธุรกิจชุมชน ส่วนงานวิจัยในอนาคตควรมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะเหล่านี้กับผลการดำเนินงาน การวิจัยเชิงคุณภาพแบบติดตามระยะยาว และการพัฒนาเครื่องมือวัดที่เหมาะสมกับบริบทไทย การต่อยอดองค์ความรู้ในเรื่องนี้จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทยให้เข้มแข็งและยั่งยืน

References

- กาญจนา รอดแก้ว. (2564). การพัฒนารูปแบบการเสริมพลังชุมชน การเฝ้าระวังทางสังคมและดูแลช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19. *วารสารสังคมสังเคราะห์ศาสตร์*, 29(2), 189-220.
- จักรพงษ์ นวลชื่น. (2561). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น: ศึกษากรณีวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย. (2552). ภาวะผู้นำประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนและตัวแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการประกอบการ. ใน *การประชุมวิชาการ ครั้งที่ 6* (หน้า 975-981). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- ธนารักษ์ ไทยเจียมอารีย์, โสภพร กล่ำสกุล และภวานี เผือกบัวขาว. (2563). การพัฒนารูปแบบสมรรถนะผู้นำแห่งความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(7), 315-327.
- บุญจักรวาล รอดบำเรอ, วิชัย จันทรจำรูญ, สุกิจ โพธิ์ศิริกุล, วรณาย ทองคำ และวิราภรณ์ ส่งแสง. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(45), 520-535.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2566). *การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน เพื่อการยกระดับเศรษฐกิจฐานราก*. <https://uploads.tps.go.th/การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน.pdf>
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.). (2563). *รายงานประจำปี 2563 วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม*. <https://e-library.moc.go.th/book-detail/20847>
- อัมดี คอเด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง. (2564). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 15. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(4), 221-234.
- Al Mamun, A., Ibrahim, M. D., Yusoff, M. N. H. B., & Fazal, S. A. (2018). Entrepreneurial leadership, performance, and sustainability of micro-enterprises in Malaysia. *Sustainability*, 10(5), 1-23.
- Bagheri, A., & Pihie, Z. A. L. (2011). Entrepreneurial leadership: Towards a model for learning and development. *Human Resource Development International*, 14(4), 447-463.
- Cleverley-Thompson, S. (2016). The role of academic deans as entrepreneurial leaders in higher education institutions. *Innovative Higher Education*, 41(1), 75-85.
- Fashami, F. M., Nili, M., Farahani, A. V., Shaikh, N., Dwibedi, N., & Madhavan, S. S. (2021). Determining the entrepreneurial and intrapreneurial intentions of student pharmacists in Iran. *American journal of pharmaceutical education*, 85(2), 113-122.
- Gupta, V., MacMillan, I. C., & Surie, G. (2004). Entrepreneurial leadership: Developing and measuring a cross-cultural construct. *Journal of Business Venturing*, 19(2), 241-260.

- Harrison, C., Burnard, K., & Paul, S. (2018). Entrepreneurial leadership in a developing economy: A skill-based analysis. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 25(3), 521-548.
- Haynes, K. T., Hitt, M. A., & Campbell, J. T. (2015). The dark side of leadership: Towards a mid-range theory of hubris and greed in entrepreneurial contexts. *Journal of management studies*, 52(4), 479-505.
- He, L., Standen, P., & Coetzer, A. (2017). The perceived personal characteristics of entrepreneurial leaders. *Small Enterprise Research*, 24(2), 97-119.
- Kmet, L. M., Cook, L. S., & Lee, R. C. (2004). *Standard quality assessment criteria for evaluating primary research papers from a variety of fields*. <https://ualberta.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/0e6c2b8b-7765-45bd-a4fa-143d13b92a00/content>.
- Leitch, C. M., & Volery, T. (2017). Entrepreneurial leadership: Insights and directions. *International Small Business Journal*, 35(2), 147-156.
- Mokhber, M., Tan, G. G., Vakilbashi, A., Zamil, N. A. M., & Basiruddin, R. (2016). Impact of entrepreneurial leadership on organization demand for innovation: Moderating role of employees' innovative self-efficacy. *International Review of Management and Marketing*, 6(3), 415-421.
- Parwez, S. (2017). Community-based entrepreneurship: Evidences from a retail case study. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 6(1), 1-16.
- Razi, N. F. M., Abd Rahim, N., Mohamed, Z., & Salim, F. (2022, September). Entrepreneurial Leadership and Social Innovation Performance: A Comparison of Projects Under Malaysia Innovation Foundation's Purview. In *2022 IEEE Technology & Engineering Management Conference-Asia Pacific (TEMSCON-ASPAC)* (pp. 029-035). IEEE.
- Renko, M., El Tarabishy, A., Carsrud, A. L., & Brännback, M. (2015). Understanding and measuring entrepreneurial leadership style. *Journal of small business Management*, 53(1), 54-74.
- Rusliati, E., Mulyaningrum, D., Wibowo, A., & Narmaditya, B. (2020). Does entrepreneurial leadership matter for micro-enterprise development?: Lesson from West Java Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(8), 445-450.
- van Lunenburg, M., Geuijen, K., & Meijer, A. (2020). How and why do social and sustainable initiatives scale? A systematic review of the literature on social entrepreneurship and grassroots innovation. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 31(5), 1013-1024.